

Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy.
6. Tytova, N., 2016. Suprovid
psykholoho-pedahohichnoi pidhotovky
pedahohiv profesiinoho navchannia zasobamy

informatsiinykh tekhnolohii. *Molod i rynok*,
[online] 3, s.73-76. Dostupno: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2016_3_16> [Data zvernennia 2
Hruden 2018].

УДК 378:33]:37.042:[37.015.3:005.32]
<https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.17.84-88>.

ДІАГНОСТУВАННЯ МОТИВАЦІЙНО-ОСОБИСТІСНОГО СКЛАДНИКА САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЕКОНОМІКИ

Лариса Борисенко,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та психології
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ
ORCID: 0000-0002-4318-997X
e-mail: borisenko-l@ukr.net

Катерина Кучерява,

старший викладач кафедри педагогіки та психології
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ
ORCID: 0000-0001-9641-0503
e-mail: kakucheriava@gmail.com

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

самоосвітня
компетентність
викладача економіки,
мотиваційно-особистісна
складова самоосвітньої
компетентності,
мотиви,
потреби,
особистісні якості,
діагностика,
критерії,
показники,
майбутні викладачі
економіки

Реферат

У статті розкрито сутність та зміст мотиваційно-особистісного складника структури самоосвітньої компетентності майбутніх викладачів економіки. На основі аналізу різних наукових підходів визначено, що самоосвітня компетентність викладача економіки є інтегративна властивість особистості, що характеризується наявністю стійкої внутрішньої мотивації та професійно-значущих особистісних якостей, спрямованих на безперервний процес підвищення кваліфікації педагога.

У ході дослідження обґрунтовано доцільність використання психодіагностичних методик, визначено та обґрунтовано критерії та показники для оцінки сформованості мотиваційно-особистісної складової самоосвітньої компетентності, до якої входять мотиви й потреби студентів щодо самоосвіти, потреби в самовдосконаленні, а також самоефективність особистості. Встановлено, що сформованість мотиваційно-особистісного складника вказаної компетентності характеризується та оцінюється певними рівнями її розвитку, які ідентифікуються на основі інтерпретації якісних та кількісних характеристик та інтенсивності прояву її показників. Представлено методику емпіричного дослідження, проведеного в Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана. За результатами експерименту виявлено, що домінуючими мотивами самоосвітньої діяльності серед респондентів загальної вибірки є мотиви: професійного саморозвитку (37,5%), особистісного становлення (36,3%) та пізнавальні (24,5%). У респондентів виявлено високі та середні рівні прояву показників мотиваційно-особистісної складової самоосвітньої компетентності: потреба у самовдосконаленні особистості – у 64,3% осіб, рівень професійної спрямованості – у 46,9% осіб; мотивація досягнення успіху у самоосвітній діяльності – у 51,3% осіб; самоефективність особистості – у 54,3% осіб.

Отримані результати дослідження мотиваційно-особистісної сфери респондентів вказують на наявність у майбутніх викладачів економіки передумов та потенційних можливостей щодо формування самоосвітньої компетентності, що розглядається як процес і результат розвитку особистості студента під впливом зовнішніх і внутрішніх умов, пов'язаних з вдосконаленням та появою в структурі особистості нових, раніше відсутніх якостей, мотивів, потреб у самоосвіті.

Постановка проблеми. Вивчення стану сформованості самоосвітньої компетентності студентів закладів вищої освіти є невіддільною складовою процесу її формування та розвитку. Комплексність і багаторівневність досліджуваного феномена, розуміння компетентності як інтегральної характеристики особистості, що охоплює мотиваційно-особистісну сферу, відповідні знання, навички та вміння, досвід їх практичного застосування, особистісні риси та якості студентів, зумовлюють необхідність розроблення засобів оцінювання рівня розвитку самоосвітньої компетентності із застосуванням комплексних показників.

Актуальність проблеми полягає в тому, що діагностика мотиваційних чинників та особистісних якостей, які впливають на розвиток даної компетентності в процесі навчання у закладах вищої освіти, має важливе значення для професійного становлення майбутнього викладача економіки та здійснення самоосвітньої діяльності у майбутньому.

Аналіз останніх досліджень. У науково-практичних дослідженнях існує розмаїття підходів до оцінювання стану сформованості мотиваційно-особистісної сфери як складової професійної компетентності майбутніх фахівців різного профілю, але недостатньо розроблено критеріально-діагностичний інструментарій щодо оцінювання стану сформованості самоосвітньої компетентності майбутніх викладачів економіки, а саме – мотиваційно-особистісного складника. Наприклад, у дослідженнях проблеми самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців різних галузей автори вирізняють у її структурі такі складники мотиваційного та особистісного компонентів: потребу в самоосвіті та творчому самовираженні (Пришупа, 2015); зацікавленість студентів у самоосвіті для професійно-особистісного саморозвитку, прагнення до постійного самовдосконалення та професійного зростання, мотивація успіху у фаховій економічній діяльності (Касіяніч, 2017); пізнавальні мотиви, ціннісні орієнтації особистості на оновлення наявних знань, потреби в систематичній навчально-пізнавальній діяльності, усвідомлення необхідності самоосвіти як особистісно та суспільно значущої діяльності (Мося, 2012). При цьому необхідно враховувати, що діагностичні методики повинні відповідати таким вимогам: мати експрес-характер –

мінімальний час на проведення діагностичної інтерпретації отриманих результатів; мати наукову обґрунтованість та їх спрямованість на вимірювання значущих для самоосвітньої діяльності якостей; давати кількісну оцінку індивідуального рівня розвитку самоосвітньої компетентності. Зауважимо, одна з найбільших труднощів, що виникають при оцінці самоосвітньої компетентності, полягає в зіставленні отриманих різнобічних якісних та кількісних даних і виведенні єдиної оцінки. Згідно системному підходу до діагностики вказаної компетентності доцільним є визначення показників, що використовуються при оцінці компонентів, виявлення їх взаємовідношень та визначення узагальнених показників функціональної структури елементів системи. Як вказує Є. Ільїн (1981), вибір ознак (показників) повинен бути цілеспрямованим, відображати реакцію найважливіших субсистем цілісної функціональної системи; перед тим як розпочинати діагностику стану розвитку чи сформованості певного феномена, потрібно знати хоча б гіпотетично його структуру.

Метою статті є розкрити сутність та зміст мотиваційно-особистісного складника структури самоосвітньої компетентності, обґрунтувати критерії та показники для оцінки її сформованості. Виходячи з мети дослідження, окреслено такі **завдання**: здійснити аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковане вирішення даної проблем; обґрунтувати доцільність використання психодіагностичних методик для оцінювання мотиваційно-особистісного складника самоосвітньої компетентності майбутніх викладачів економіки та здійснити її емпіричне дослідження.

Виклад основного матеріалу. Критерії оцінювання самоосвітньої компетентності студентів закладів вищої освіти розкриваються через специфічні ознаки кожного структурного компонента, вимірюються якісними та кількісними показниками та виражаються в кількісному значенні, що мають певні рівні прояву. Трактуювання самоосвітньої компетентності як складного особистісного утворення, а її структури – як єдності п'яти компонентів зумовлюють необхідність оцінювання вихідного рівня її сформованості (рівня актуального розвитку) у студентів за такими критеріями: мотиваційно-особистісним,

регулятивно-вольовим, когнітивно-інформаційним, організаційно-діяльним, рефлексивно-оцінним. Мотиваційно-особистісний критерій є підставою для оцінювання мотиваційної сфери особистості, потреб, інтересів щодо самоосвіти та професійної діяльності викладача економіки, а також таких особистісних якостей, що визначають ефективність цієї діяльності: впевненість, цілеспрямованість, здатність до пошуку нових нестандартних рішень; потреби у самовдосконаленні особистості. Показниками, на основі аналізу яких можна виносити судження щодо міри розвитку самоосвітньої компетентності майбутніх викладачів економіки, є змістові характеристики відповідного структурного компоненту. Сформованість самоосвітньої компетентності майбутніх викладачів економіки характеризується певними рівнями її розвитку, які ідентифікуються на підставі інтерпретації якісних та кількісних характеристик та інтенсивності прояву її показників. Оскільки в констатувальному експерименті були застосовані різні психодіагностичні методики, за допомогою яких виявлено різні рівні прояву якісних та кількісних показників, вважаємо доцільним ідентифікувати їх та виокремити три рівні сформованості (рівні актуального розвитку) самоосвітньої компетентності майбутніх викладачів: низький, середній, високий.

Оцінювання стану сформованості мотиваційно-особистісного компонента самоосвітньої компетентності здійснювали за мотиваційно-особистісним критерієм та його показників, що відображують змістові характеристики цього компоненту: мотивація досягнення успіху в самоосвітній діяльності, пізнавальні потреби майбутнього викладача економіки, потреба в самовдосконаленні особистості, професійна спрямованість майбутнього викладача економіки, самоефективність особистості в самоосвітній та навчально-професійній діяльності. Емпіричне дослідження було проведено на базі Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана. Досліджували особливості мотивів та потреб студентів щодо самоосвітньої та професійної діяльності, а також таких особистісних якостей, які безпосередньо впливають на розвиток мотивації досягнення успіху в самоосвітній діяльності, – впевненість

(переконання) щодо потенційної здатності організовувати та здійснювати самостійну пізнавальну діяльність.

Мотивація, у найбільш загальному розумінні, визначається як сукупність спонукальних факторів, що викликають активність особистості і зумовлюють спрямованість її діяльності (Трофімов, Рибалка та Гончарук, 2001). Мотивами до самоосвіти студентів є пізнавальні потреби, наукові та професійні інтереси, усвідомлення необхідності поповнювати знання. Оскільки мотиви до самоосвітньої діяльності формуються та розвиваються в процесі навчання, вважаємо за доцільне здійснити дослідження ієрархії реально діючих мотивів учіння студентів за допомогою модифікованої методики М. Алексєєвої (Колесніченко та Борисенко, 2002). За результатами опитування студентів виявлено, що домінуючими мотивами учіння, які спонукають до самоосвіти і є найбільш значущими для даної вибірки були наступні: мотиви професійного саморозвитку (37,5%), мотиви особистісного становлення (36,3%), формальні мотиви (34,3%), пізнавальні мотиви (24,5%). Результати опитування за даною методикою надали також важливу інформацію стосовно розвитку пізнавальних мотивів, а саме: тільки для 24,5% опитаних притаманні пізнавальні мотиви у процесі навчання. Це свідчить про те, що в мотиваційній сфері майбутніх викладачів економіки значущі мотиви учіння, що спонукають до самоосвітньої діяльності, недостатньо розвинені.

Для визначення рівнів мотивації досягнення успіху в самоосвітній діяльності, застосовано опитувальник Т. Елерса «Мотивація досягнення успіху» (Колесніченко та Борисенко, 2002); потребу в самовдосконаленні особистості визначали за допомогою методики Р. Бабушкіна «Діагностика потреби у самовдосконаленні» (Райгородський, 2003); професійну спрямованість майбутнього викладача економіки визначали за допомогою методики Т. Дубовицької (2004) «Рівень професійної спрямованості студентів (РПС); самоефективність особистості в самоосвітній діяльності досліджували за допомогою методики Р. Шварцера та М. Єрусалема «Шкала самоефективності» (Райгородський, 2003). За результатами опитування виявлено високі та середні рівні прояву показників мотиваційно-особистісної складової

самоосвітньої компетентності у респондентів: потреба у самовдосконаленні особистості – у 64,3% осіб, рівень професійної спрямованості – у 46,9% осіб; мотивація досягнення успіху у самоосвітній діяльності – у 51,3% осіб; самоефективність особистості – у 54,3% осіб.

Висновки. Отримані результати дослідження мотиваційно-особистісної сфери респондентів вказують на наявність у майбутніх викладачів економіки передумов та потенційних можливостей у формуванні

самоосвітньої компетентності, що розглядається як процес і результат розвитку особистості студента під впливом зовнішніх і внутрішніх умов, пов'язаний з удосконаленням та появою в структурі особистості нових, раніше відсутніх якостей, мотивів, потреб у самоосвіті.

У подальших дослідженнях планується обґрунтувати та розробити методичні засади розвитку самоосвітньої компетентності у майбутніх викладачів економіки.

Література

1. Дубовицкая, Т. Д. 2004. Диагностика уровня профессиональной направленности студентов. *Психологическая наука и образование*, 2, с. 83-86.
2. Ильин, Е. П., 1981. Оптимальные состояния человека как психофизиологическая проблема. *Психологический журнал*, 5, с. 35-42.
3. Касіяніч, С. Е., 2017. *Формування самоосвітньої компетентності майбутніх економістів у процесі професійної підготовки*. Кандидат наук. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.
4. Колесніченко, Л. та Борисенко, Л. 2002. *Основи психології та педагогіки*. Київ: КНЕУ.
5. Мося, І. А., 2012. Зміст та структура самоосвітньої компетентності майбутніх кваліфікованих робітників. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, 22 (257), Ч. II, с. 50-58.
6. Пришупа, Ю. Ю., 2015. Модель формування самоосвітньої компетентності майбутніх інженерів-будівельників. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологія*, 25(380), с. 156–165.
7. Трофімов, Ю., Рибалка, В. та Гончарук, П., 2001. *Психологія*. Л. Трофімов, ред. 3-тє вид. Київ: Либідь.
8. Райгородский, Д., 2003. *Практическая психодиагностика*. Самара: Изд. дом «Бахрах-М».
9. Хьелл, Л. и Зиглер Д., 2005. *Теория личности*. 3-е изд. СПб: Питер.

KEY WORDS:

economy teachers self-education competence, self-education competence motivation-personal component, motives, needs, personal qualities, diagnosis, criteria, indicators, future Economy teachers

Abstract

Motivational personality components diagnostics of future Economy teachers self-educational competence

Larysa Borysenko

*PhD in Pedagogics, Associated Professor,
Pedagogy and psychology department*

*Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
Kateryna Kucheriava*

Senior lector

*Pedagogy and psychology department
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman*

The article reveals the essence and content of motivational-personal structure component for future Economy teachers self-education competence. Based on the analysis of various scientific approaches, it is determined that the Economy teachers self-education competence is an individual's integrative feature, characterized by stable internal motivation, formation professional-significant personal qualities aimed at continuous process of teachers further development.

In the course of research, the feasibility of using psychodiagnostic methods has been substantiated, the assessment criteria and indicators for self-education competence motivational-personal component formation including students' motives and individual's needs for self-education, self-improvement, as well as the self-efficacy are determined and assessed. It was

established that formation the motivational-personal component of the indicated competence is characterized and evaluated by certain levels of its development, identified on the basis of qualitative and quantitative characteristics and intensity interpretation to express its indicators. The empirical research methodology conducted at Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman is represented. According to experiment results the motives for professional self-development (37.5% of persons), motives for personal development (36.3% of persons), cognitive motives (24.5% of people) were defined for self-education activities among respondents of the general sample. High and average indicators expression levels of self-education competence motivational-personal component were revealed by respondents: the need for a personality's self-perfection – in 64.3%, the professional orientation level – in 46.9%; motivation to achieving success in self-education activity – in 51.3%; a personality's self-efficacy – in 54.3%.

The obtained research results on respondents motivational-personal sphere indicate prerequisites and potential opportunities for self-education competence formation of future Economy teachers are considered as a process and result of students' personality development under external and internal conditions influence, connected with improvement and appearance in the structure of new, previously absent qualities, motives, needs in self-education.

References

1. Dubovitskaya, T.D., 2004. Diagnostika urovnya professionalnoy napravlenosti studentov. *Psihologicheskaya nauka i obrazovanie*, 2, s. 83-86.
2. Ilin, E.P., 1981. Optimalnyie sostoyaniya cheloveka kak psihofiziologicheskaya problema. *Psihologicheskii zhurnal*, 5, s. 35-423.
3. Kasiiianits, S.E., 2017. *Formuvannia samoosvitnoi kompetentnosti maibutnikh ekonomistiv u protsesi profesiinoi pidhotovky*.
4. Kandydat nauk. Natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni M.P. Drahomanova.
5. Kolesnichenko, L. ta Borysenko, L., 2002. *Osnovy psykhologii ta pedahohiky*. Kyiv: KNEU.
6. Mosia, I. A., 2012. Zmist ta struktura samoosvitnoi kompetentnosti maibutnikh kvalifikovanykh robitnykiv. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka*, 22 (257), Ch. II, s. 50-58.
7. Pryshupa, Yu.Yu., 2015. Model formuvannia samoosvitnoi kompetentnosti maibutnikh inzheneriv-budivelnikiv. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*. *Seriia: Filolohiia*, 25(380), s. 156-165.
8. Trofimov, Yu., Rybalka, V. ta Honcharuk, P., 2001. *Psykholohiia*. L. Trofimov, red. 3-tie vyd. Kyiv: Lybid.
9. Raygorodskiy, D., 2003. *Prakticheskaya psihodiagnostika*. Samara: Izd. dom «Bahrah-M».
- Hell, L. i Zigler D., 2005. *Teoriya lichnosti*. 3-e izd. SPb: Piter.